

PLATON

Mendebaldeko pentsamenduaren goien mailako pertsonaia Platon dela esan dezakegu. Bere kultura hain zabala eta bere ahalmenei esker, gizakia kezkatzen duten galderarik nagusienak aztertu baitzituen, adibidez, ongia, justizia, zoriontasuna, politika, ausardia...

Aristotelesekin batera bere pentsamendua mendebaldeko kulturaren zutabea izango da. Filosofo moderno batek esan du Platonen ondoren egindako filosofiak berak landutakoari eginiko iruzkina besterik ez da.

Platonek obra guztieta agertzen du bere teoria politikoa, batez ere, “Errepublika”-n, Platonen filosofia osoaren bilduma izan daiteke “Errepublika” liburua. Bertan jorratzen dituen gai nagusiak zuzentasuna eta hiriaren gobernu dira.

Platonek obra guztieta agertzen du bere teoria politikoa, batez ere, “Errepublika”-n. Bertan jorratzen dituen gai nagusiak zuzentasuna eta hiriaren gobernu da. Bere filosofia politikara eraman nahi zuen. Bere helburu nagusiena estatu zuzen, bidezko eta on bat eraikitzea, oinarrituta zenbait printzipio objektiboetan: zuzentasuna, askatasuna, onaren ideia eta abar.

Horretarako, errealtitatea eta nola ezagutu aztertu nahi zuen. Benetako errealtitatea ezagutzera heziketa-prozesu baten bidez ailegatu daitekeena filosofo-agintaria izango da. Honek ikasitakoa beste hiritarrei irakatsi beharko die ezjakintasun egoeratik irteteko eta behar bezala jokatzeko.

Baina Platon ondo ulertzeko funtsezkoa da bere testuingurua kontuan izatea; izan ere, bere praktika filosofiko guztia testuinguru zehatz batean oinarriturik dago, eta hori kontuan izan barik ezinezkoa da ulertzea.

A. SOFISTAK: ESZEPTIZISMO EPISTEMOLOGIKOA, ERLATIBISMO MORALA ETA LEGEEN KONBENTZIONALTASUNA.

K.a. V. mendean, demokrazia sistema politikoa nagusia zen Atenasen, eta batzar politikoetan hitz egiteko eskubidea zeukaten hiritarrek. Euren eginbeharra zen eztabaidatza, entzutea eta erabakiak hartzea. Testuinguru horretan hitzaren erabilera egokiak garrantzi handia hartu zuen: komunitatean bizitzeko, interesak babesteko, argudio sendoak eraikitzen jakin behar zen. Baldintza horietan sortu eta hartu zuten indarra sofistek; hain zuzen ere **hitzaren maisuak**.

Sofistak ez ziren atenastarrak, kanpotarrak baizik; ondorioz, ezin zuten hiriko politikan parte hartu eta elkarrizketarako teknikak eta eskolak saltzen zizkieten tasak ordaintzen zituzten gazte aberatsei. Kontuan izan, Atenasen politikan parte hartu ahal izateko hiritarra (*polites*) izan behar zela. Beraz, sofistak, kanpotarrak (*kosmopolites*) izanik, ezin zuten publikoki politikan parte hartu.

Sofisten iritziz, presokratikoen ideien aurka eginez, natura gizakiaren borondatetik kanpokoa da; hots, gertatu beharrekoa gertatzen da, eta gizakiak horretan ezer egiterik ez du. Beraz, unibertsaren izaerari buruzko filosofo zaharren gogoetak baztertu, eta arazo berriak plazaratu zituzten: antropologikoak, hizkuntzakoak, zuzenbidekoak, politikoak eta moralak. Gizakia ikertu behar da errealtitatea ikertu ordez: gizakia eta giza kontuak dira garrantzitsuenak. Gorgiak eta Protagoras (“gizakia gauza guztien neurria da”) izan ziren ordezkari nagusiak.

Bestetik, Sofistek, zentzumenen baliozkotasuna azpimarratu zuten. Zer ondorio atera daiteke? Zentzumenetik datorkigun informazioa aldatzen dela pertsonaz pertsona, banakakoa, norberarena baita. Horiek horrela, norberaren esperientzia da garrantzitsuena.

Orduan, zein da egia? Gauza eta pertsona guztien gaineko egiarik ez dago, eta ondorioez ezin da ezagutu: **eszeptizismo epistemologikoa**. Hitzak ondo erabiltzearen bidez, pertsona bakoitzak gainontzekoak konbentzitu behar ditu berak duen egiaz.

Argudio horrek etikan eta politikan ere balio du. Atenastar ohiturak, erlijioa eta erakundeak kritikatu zituzten, eta **erlatibismoa** aldarrikatu zuten: balioak eta kultura-edukiak zuzenak ala ez-zuzenak, egiatzkoak ala faltsuak dira ikuspuntuaren arabera. Hau da, ez dago balio absoluturik gizaki guztiontzako. Balioak indibidualak dira, norberaren araberakoak.

Horrela, aldarrikatu zuten legeek berezko baliagarritasunik ez dutela, baizik eta gizakiok hitzarmenez adosten ditugun arauei jarraiki egiten ditugula, komenigarriak eta onuragarriak direla uste dugulako eta horrela egiten ditugu baliozko. Horretan datza **legeen konbentzionaltasuna**. Hau da, legeek ez dira oinarritzen balio absolutu batean, baizik eta gizakion arteko adostasunean. Hitzarmen publiko baten ondorio dira legeak.

Platonen doktrinaren eginkizunetako bat sofisten ikusmolde hau kritikatzea izango da, gizakion interes pribatuak lehenesten baitira egia eta zuzentasunaren gainetik. Testuinguru politikoan Platonek estatua arriskuan ikusten du sofisten eraginpean.

B. SOKRATES: ANTIERLATIBISMO MORALA; DEFINIZIO UNIBERTSALAK ETA MAIEUTIKA.

Sokratesek eta sofistek garrantzia eman zioten hitzari, nahiz eta helburu desberdinekin: sofisten erlatibismoaren kontra, Sokratesek **definizio unibertsalak** egon direla esango du, gauzen artean zerbait komun dagoen aldetik.

Iritzi guztien gainetik, jardunbide zuzena (egia morala) bilatzea da gure egitekoa, inori irakatsi ahal izateko. Etikaren eremura daramatza erlatibismoaren aurkako ikusmolde hauek. Sokratesek, hortaz, bertutea jakintzari lotzen dio. Bestela esanda, inor ez da okerra bere borondatez; hots, inork ez du gaizkia egiten nahita, baizik eta jardunbide zuzena ezagutzen ez duelako (intelektualismo etikoa). Era horretan saiatzen da Sokrates erlatibismoa gainditzen: ezagutza eta etika batuz, alegia.

Orain esandakoari lotuta, filosofia jarduera gisa ulertzeko joera zabaldu zuen. Filosofia ez da pentsamendu amaitua, elkarritzetaren bidez ozta mamitzen den gogoeta baizik. Metodo sokratikoa bi urratsek osatzen zuten:

- **Ironia:** isekaz baliatuz, elkarritzetan parte hartzen duten solaskideen hasierako jakituria kritikatzen da, zalantza eta jakinezaren aitorpena lortu arte. Honela jokatuz, Sokratesek erantzun desegokiak baztertu nahi ditu eta egokien bila abiatu nahi du.
- **Maieutika:** elkarritzeta argudiatua. Gure barnean ditugun ezagutzak erditzen lagundu behar du filosofoak, barneko edukiak kanporarazten, hau da, ideiak ateratzen laguntzen.

1. AUTOREA ETA TESTUINGURU HISTORIKOA

Esan bezala, Platon ondo ulertzeko beharrezko da bere testuinguruko hiru faktore argi izatea: a) presokratikoak eta haien naturari buruzko ikerketa, b) sofistak eta haien eszeptizismo/erlatibismoa eta c) Sokrates eta definizio unibertsalen defentsa. Hau kontuan izanda Platon aztertzera pasa gaitezke.

K.a.427 urtean jaio zen Platon, goi-mailako familia batean. Atenas izan zen bere hiria. Garai horretan, Atenasen eredu politikoa demokrazia izan zen. Atenasen giro kulturala oso bizirik eta indartsu zegoen, eta ideia berrien topagunea izan zen. Familiak politikan parte hartu izanak horretarako joera edo zaletasuna piztu zion, itxuraz. Bizitza politikoa grekoentzat oso da erabakigarria gizakiaren bizibidea urratzeko. Bere garaian Atenas hirian suertatu ziren gertakizunek biziki eragin zioten Platon, pentsamendua horra lerratzeko.

K.a. 399an, demokrazia ezarri berri hartan, **Sokratesi**, Platonen bihotzko kutunari, Jainkoengan sinestu ez izana eta gaztedia galbidean sartu izana leporatu eta **heriotza zigorra ezarri** zioten. Platonek hainbat idazkitan aipatzen dizkigu horren ingurukoak eta susma daitekeenez, Platon zeharo hunkituta utzi zuen gertakizuna izan omen zen. Baita ere, besteak beste, Platonek Sokratesi idazki mordoa eskaini zizkion.

Tartean, **Akademia** izeneko bere eskola sortzea lortu zuen, geroko gobernari-filosofo elite bat hezkuntza zaindua emateko ikastetxea. Hau da, Akademiaren azken helburua politikoa izango da. Han, dizipulu talde mugatu bati hasi zitzaison klaseak ematen. Aritmetika, geometria, astronomia etab. hizpide zituzten Akademiara bildutakoek, gobernariaren hezibidean jakin beharrekoak horiexek baitziren.

Lehen aipatu dugun bezala, Platonek bizi izan zituen gorabehera politiko handiak. Estatu guztiak gaizki gobernatuta daude, agintariak handinahiaren menpean daudelako. Platonentzat, kontua da agintariak ideal batzuetan oinarritu beharko liratekeela. Hau da, ez du gobernatu behar gehienekoak dioena, baizik eta gobernatzen dakiena. Berez, bere ahalegina zuzendu zen krisi horiek gainditzera, hau da, gizarte eredu idea teorikoki eraiki eta oinarritzera zuzendu bere ahalegin intelektualak. Bere filosofiak helburu politikoa izan zuen; gizarte zuzen eta bidezkoa eraiki nahi zuen eta hori lortzeko baldintza heziketan datza.

Atenasen giro kultural horretan garrantzi handikoak izan ziren sofistak (Protagoras, Gorgias, Hipias,...) oratoria eta zeregin publikoetan gaztedia hezitzen zutelako, Platonek lehia intelektuala eta politikoa izan zuen haietan, euren jarrera erlatibista eta eszeptikoagatik batez ere.

Idazlanak

Platonen aurretiko obra osorik ez dugu kontserbatzen, pasarte solteak baizik. Aldiz, Platonen obra osoa kontserbatzen dugu, hain zuzen ere, idatzi zituen 28 dialogoak. Garrantzitsua da kontuan izatea dialogoak idatzi zituela, eta ez tratatu filosofikoak. Platonen obrak drama literarioak dira, baina filosofiaz beteak. Hau, funtsezkoa da bere filosofia ulertzeko.

Dialogo hauen protagonista nagusia Sokrates izango da. Hau ez da harritzeko, eta Sokratesen eragina nabaria da baita ere dialogo formaren erabilera aukeraketan. Zergatik idatzi zituen Platonek dialogoak? Sokratesen ahozko ikerketa filosofikoa hoberen islatu dezakeen idatzizko forma delako. Platonek ez ditu ideiak transmititu nahi, baizik eta filosofatzera bultzatu dialogoen bidez. Filosofia,

berarentzat, ez da doktrina sorta bat ematea, baizik eta bizitzaren arazoen inguruko etengabeko ikerketa bat bultzatzea.

Dialogo hauetan lau garai edo fase ezberdindu daitezke:

1. Sokratesen eraginpean sortutako idazkiak:

“Apologia”. Sokratesen aldeko defentsa, bere epaiketan.

“Kritias”. Bere aurkako epaia gorabehera, legeen esanak betetzea nahitaezkotzat jotzen du Sokratek.

“Protagoras”. Ongibidea, jakintza den aldetik irakats daiteke.

“Karmides”. Neurritisunari buruz.

2. Igaroaldiko idazkiak egokitzen dituen aldia :

“Gorgias”. Gorgias politiko pragmatikoa da, indartsuenaren eskubideak defendatzen dituen horietakoa.

“Menon”. Ideiei buruzko teoria azaltzen du.

3. Helduaroan idatzizkoak

“Oturuntza”. Lurreko gauzen edertasuna benetako edertasunaren itzala besterik ez da.

“Fedon”. Arimaren hilezkortasunari buruzkoa.

“Errepublika”. Estatuaren agintera eta biziera politiko idealari buruzkoa.

“Fedro”. Maitasunez, arimaren hiruko zatiketaz diharduena.

4. Zahartzaroko idazkiak:

“Teeteto”. Ezagutza ez da zentzumenen bitartez lortzen.

“Parmenides”. Ideien teoriaren aldeko erakuspena egiten du.

“Politikaria”. Benetako agintariak egiatan dakiena izan behar du.

“Filebo”. Irrikien eta ontasunaren arteko erlazioari buruz.

“Timeo”. Demiurgoaz mintzo da.

2. IDEIEN TEORIA

Ideien Teoriaren bidez Platonek bere teoria ontologikoa azaltzen digu, hau da, errealtitatearen inguruan egiten duen azterketa. Nahiz eta teoria ontologikoa izan, honen jatorrian sofistak eta haien eszeptizismoa dago, izan ere, Platonek helburu politiko jakin bat du teoria honetan.

Platon estatu zuzen eta bidezkoa ireki nahi zuen. Bere proiektu politikoa sofisten doktrina erlatibistaren aurka doa eta denboratasunetik ihes egiten saiatzen da: Estatu betiko eta aldaezina nahi izango du. Hau da, estatua definizio edo balio absolutu batzuetan oinarritzen da. Platonen aburuz, estatuaren oinarri legeak dira, baina lege hauek ez dira konbentzionalak izango, sofisten aldera, bazik eta balio absolutu batzuetan oinarritutakoak.

Gauzak horrela, Platori arazo filosofiko bat planteatzen zaio: benetan existitzen dira definizio edo balio absolutu horiek? Horri erantzuteko garatzen du bere Ideien Teoria.

Platonen egitasmo politikoaren muinean Ideien Teoria dago, VII ataleko Haitzuloaren mitoaren bidez adierazten digun bezala. Estatu zuzen eta bidezko bat eraikitzeko **egia** eta **ongiaren** ideiara ailegatu behar da. Ideiak gauza guztien kausa edo zergatia dira. Eta ideia horiek ez dira kontzeptuak edo

burutazioak (gaur egun “ideia” hitzari ematen diogun esanahia) munduko gauzetatik aparte existentzia duten errealityateak dira. Hau da, Ideiak gizakiaz aparteko existentzia dute. Zentzumenetatik antzematen dugun mundua aldatzen eta aldatzeko eran dago beti, beraz, hor ez dago ezer aldaezina. Non ote dago finkotasuna mundu horretan? Gauzen pluraltasuna, aldakortasuna eta hilkortasunaren aurrean Platon errealitye unibertsalak, orokorrak, betierakoak eta aldaezinak bilatzen saiatuko da. Hauen ezagutzeari behar-beharrezkoa deritzo politika eta moralari oinarri sendoa emateko eta sofisten eszeptizismoa eta erlatibismotik ihes egiteko.

Ondorioz, bi mundu/errealitye bereizten ditu: IDEIEN MUNDUA (adigarria) eta MUNDU FISIKOA (sentigarria). Honi **dualismo ontologikoa** deritzo. Mundu fisikoan gauzen mundua da, hau da, zentzumenez bidez hautemangarria den mundua. Bainak gauzak aldakorrak eta imperfektuak dira, zentzuen bidez ezagutu ditzakegulako, eta zentzumenak engainagarriak dira. Mundu adigarria, berriz, ideien mundua da, zentzumenen bidez hautematen ez duguna.

Horrexegatik, Ideiak ezin ditugu zentzuen bidez ezagutu; hori lortzeko ulermenaren erabili behar dugu. Eta ideiak ezagutuz gero aldaezinak, bakarrak, materiagabekoak, absolutuak eta orokorrak direla ohartzen gara. Adibidez, “zaldi” ideia edo “mendi” ideia edo “justizia” ideia. Bainak esan bezala, ez pentatu kontzeptu hutsak direnik. Platonen ustez ideiak gauzetatik aparte izaten dira, badute berezko existentzia, gauza guztien kausa edo zergatia dira: gauza ederra dela esaten badugu “Edertasuna” ideiari esker da, eta horrexegatik zer nolakoa den adierazi dezakegu. Hau da, ideiak ez dira gauza fisikoen inguruan egindako abstrakzioak, baizik eta benetako errealityateak objektu materialei oinarria ematen dietenak.

Platonenentzat bi mundu horiek lotuta daude. Euren arteko erlazioa azaltzeko bi kontzeptu erabiltzen zituen: “**parte hartzearena**” eta “**imitazioarena**”. Gauzek ideiak imitatzen dituzte. Ideiak eredu dira eta gauzak, ordea, kopia hutsak. Horrexegatik, ideiak gauzak baino askoz perfektuagoak dira. Gauzak itzalak besterik ez dira, itxurazko errealityea.

Ideien arteko hierarkia ere badago. Badaude goi mailako ideiak, erdikoak eta behekoak, eta haien artean ideietan bikainen, **Ongiaren Ideia**, errealityaren muina. Ikusten dugunez, Platonek errealityea bikoizten du: ideien munduan (egiazkoa eta benetakoa) eta zentzumenen mundua (egiazkoa ez dena). Mundu fisikotik kanpo dauden materiagabeko izaki absolutu, aldaezin eta orokorrekin osatzen dute benetako errealityea, filosofoak gobernatzenko ezagutu behar duena.

3. EZAGUTZAREN TEORIA: ZIENTZIA ETA IRITZIA. DIALEKTIKA

Baina ideiak ezagutzeko bidea latza da, izan ere, Ona ideiara ailegatzeko zenbait urrats eman beharko da mundu sentigarritik mundu ulergarriraino. Beraz, Platonen beste arazo batekin topatzen da: nola ailegatzen gara Ongiaren ideiara, hots, mundu sentigarritik adigarria? Errealitatea nolakoa den aurkeztu digu, baina orain errealitye hori nola ezagutzen dugun azaldu behar du Platonek. Hori epistemologia deritzogu.

Ontologia mailan egiten duen moduan, epistemologia mailan gauza bera egingo du, hau da, bitan banandu. Platonen aburuz benetako ezagutza beharrezko eta unibertsala izan behar du, hau da, absolutua. Errealitate sentigarria etengabeko mugimenduan eta aldaketan dago, hortaz, ezinezko da objektu sentigarriei buruzko ezagutzarik izatea. Ezinezko da mota horretako objektuei buruzko ezagutza absoluturik izatea. Beraz, benetako ezagutza beste errealitye batik dagozkio, hain zuzen ere, errealitye adigarriari.

Beraz, bikoiztasun ontologikoari bikoiztasun epistemologiko bat dagokio. Bi errealtitate mota daude, hortaz, bi ezagutza ere izango dira: Gauzena eta Ideiena. Lehenengoari buruz Platonek dio ez dela benetako ezagutza, izan ere, aldatzen dena, hau da, zentzuen bidez hautematen dena benetako ezagutza baztertzen du. Benetako ezagutzak beti berbera izan behar du eta gauzak, ikusi dugunez, aldakorrak dira. Horrela bada, gauzei buruzko ezagutza eza da benetako ezagutza, **iritzia** (*doxa*) baizik. Ideiei buruzko ezagutzari dagokionez, berriz, benetako ezagutza dagokio, izan ere, Ideiak aldaezinak eta absolutuak direlako. Ezagutza honi Platonen zientzia (*episteme*) deitzen dio.

Hauxe ulertarazteko Platonek mito baten bidez azaltzen digu: Haitzuloren mitoa. Mito honetan, ezagutza prozesurik nolakoa beharko lukeen izan adierazten digu eta horretarako errealtitate-mota eta ezagutza-mota aipatzen ditu. Eskematikoki hau izango litzateke:

- A. **Iritzia** (*doxa*): etengabe aldatzen ari den errealtateari buruzkoa da, itxurazko ezagutza. Beste azpisailkapen bat egin daiteke:
 - **Irudimena** (eikasia): objektu sentigarrien **itxurei** dagokien ezagutza.
 - **Sinesmena** (pistis): zentzumenez atzematen dugun **materiazko objektuari** berari lotzen zaion ezagutza maila.
- B. **Zientzia** (*episteme*): honen objektua izate iraunkorra da, goi mailako ezagutzari dagokiona.
 - **Arrazoimena** (dianoia): ezagutza diskurtsiboa. arrazoinamendua zientziaz baliatzen da ezagutzeko, adibidez, errealtitate matematikoak.
 - **Adimena** (noesis): ezagutza intuitiboa/intelektuala. Ongia zer den ezagutzera iritzitakoak bere esku duena.

Iritzien mundutik Ideien mundura doan prozesuari Platonek **Dialektika** deitu zion. Bide bakarra da, hau gabe ezagutza ezinezkoa da: iritzitik zientziara beharrezkoza zaigu norberaren ezjakintasuna onartzea mundu ulergarriraino heldu nahi badugu.

	Ideiak	Adimena (Dialektika)	
Ideien mundua			Zientzia
	Izaki matematikoak	Arrazoimena	
	Objektuak (animaliak, landareak, gauzak)	Sinesmena	
Gauzen mundua			Iritzia
	Irudiak (itzalak)	Irudimena	

Ongia aurkitu nahi duenak Ideien munduan sartu behar du, eta ideien jabeduna filosofoa da. Bainhaitzulotik kanpoko egoera zoriontsu horretan filosofoa bigarren zeregin baten aurrean aurkitzen da: ideien kontenplazioan eraman edo itzuli haitzulo barrura gainontzeko gizakiei laguntzeko ideien mundura iristen eta hiria gobernatzen. Platon bigarren aukeraren aldekoa da, eta horrexegatik sortu zuen Akademia. Beraz, Platonen pentsamenduaren azken helburua politikoa da. Filosofoa da bakarrik egokia hiriaren gobernaria izateko eta Akademian du aukera heitzeko zeregin horretan.

Beraz, filosofoa izateko eta hiria ondo gobernatzea-maila batetik bestera igotzea beharrezkoa da. Behetik goranzko igarobide honen bultzagarria **heziera** dugu. *Goranzko bidea* den ikasketa-prozesua da **dialektika**. Zertan datza? Elkarrizketaren bidez, zientziaren printzipioak (Ideiak) eskuratzean datza. Horretarako mailaz maila igaro behar da hasierako hipotesi okerrak (iritziak) baztertuz, kontzeptu aldaezinak (zientzia) eskuratu arte. Hau da, dialektika igoera intelektual bat da, hezkuntza prozesuak bultzatutako igoera. Filosofoak dira azken pausu hau emango dutenak, eta ondorioz, dialektikoak izango dira: zientziak ezagutu ondoren, Ongia (azken urratsa) ezagutzea lortuko dute. Eta ikaskizunak bukatu ondoren, hiriaren agintea beren gain hartzeko gai izango dira.

Haitzuloaren mitoaren azalpen laburra

Platonek hezierari buruzko teoria azaltzeko **Haitzuloaren mitoaren** bitartez azaltzen digu: harpearen barnealdean kateaturik aurkitzen diren gizon-emakumeak barruko hormari begira daude, atzean duten suteak hondoan islatuko objektuen itzala besterik ez dute ikusten. Kanpoaldeko, benetako, azken batean, ezin ikus dezakete. Iritzia deritzogun ezagutza maila jarraitzen duten horiek, itzalok benetako errerealitatetza hartzen dituzte, euren mundua eta munduko guztia betidanik ilunetan ikustera ohituta baitaude.

Dena dela, pertsona hauetakoren batek kanpora ateratzea lortuko balu, ezindurik legoke kanpoaldeko argitasunari erreparatzeko. Horretarako, begiramenak argitasunera poliki-poliki ohitzen joan beharko luke, lehenengo itzalak begiratuz, gero uretan islatutako gizon-emakume eta gauzakien irudiak, eta azkenean, bada, eguzki beraren argindarra begiztatzeko gauza litzateke.

Platonek erakutsi nahi duen ikasbidea honako hau da: beheko itzalak ikustetik goiko (kanpo) mundua begiratzen behartzen duela hezierak. Izatearen goreneko maila ere, hots, ongia, haitzuloaren mitoan, eguzkia ikusaraziko digu hezierak.

Platonek adierazi nahi digu Ongia ikustera heltzea (ezagutzea) prozesu luze eta zail baten ondorio dela (dialektika), soilik gutxi batzuen esku egongo dena. Prozesu luze eta zail hori betetzen duenak benetako ezagutza lortuko du, eta horrek egingo dio gai hiria ondo gobernatzeko.

4. DUALISMO ANTROPOLOGIKOA: GORPUTZA ETA ARIMA.

Mundua banatzen zuen bezala (Ideien mundua – Gauzen mundua) gizakia bera erdibituta dagoela onartzen du: Arima eta Gorputza. Hau da, gorputza eta arimaren arteko haustura defendatzen du. Honi deritzogu dualismo antropologikoa.

Ideien mundua mundu fisikoaren gainetik dagoen bezala, arima gorputzaren gainetik dagoela zioen eta gorputza arimaren espetxea izango da. Gorputza aldakorra da, aldiz, arima betiereko, horregatik ematen

Gizakia, beraz, esentzialki, benetan, bere arima litzateke. Bainan Platon ez da bertan geldituko, eta arima hiru zatitan banatuko du. Arima bakarra da, baina hiru atal bereizi egiten dira, eta atal bat nagusituko da pertsona bakoitzean. Atal horiek, funtsezkoak izango dira ondoren bere gizartearren antolaketa soziala aurrera eramateko. Arimaren atalak hurrengoak dira:

- **Arrazionala:** Gogamenaren funtzioak beteko ditu: pentsamendua eta nahimena.
- **Suminkorra:** Mendekua, ausardia edo koldarkeria gisako sentimenduak sortzen duena. Hau da, goi mailako pasioak/desioak.
- **Apetitiboa:** Bizirik irauteko sena, otorduen plazera, mina eta bestelako nahierak. Hau da, behe mailako pasioak/desioak.

5. BERTUTEAK ETA HIRI EDEALA

Platonek obra guztietaan agertzen du bere teoria politikoa, eta ikusi dugu bere helburua zein den bere teoria onto-epistemologikoan. Bainan aldi berean, Platonek baita ere aztertuko du nola antolatu behar den Estatu idealetan.

Hortaz, Platonen Estatu nola osatzen den azaltzen du. Platonen pentsamenduan, etika eta politika lotuta daude. Honen aburuz, gizakia izatea edo hiritar izatea gauza bera da: gizakiak hirian garatu behar du bere burua eta estatuak hori egiteko laguntza eman behar dio. Estatuaren azken helburua hiritarren zoriontasuna da, ez norberaren interesa, eta hau lortzen da Estatu zuzena denean.

Hala ere, Platonek bazekien gizaki guztiekin ez dutela dohain edo ahalmen berdinak, eta horregatik sailkapen bitxia egin zuen gizarte zereginetarako. Gizarte klase bakoitzari eginbehar eta bertute bat egokitzen zaio. Gizakiek ez dituzte berezko gaitasun berdinak eta ez dituzte funtzio berdinak bete behar. Bakoitzak bere lana eginez gizartearren eta banakoaren armonia sortuko da, eta horrela, hiri guztiaren zoriontasuna lortuko da.

Horrela, eta aurretik aipaturiko arimaren bereizketan oinarrituta, gizartea hiru klaseetan banatzen du Platonek:

- **Filosofoak (arrazionala):** hiriaren agintea betekizun garrantzitsuena denez gero, adituei emango zaie, zuzentasuna eta ongia ezagutzen dutenei, hau da, dialektika prozesua gainditu dutenei. Haien bertute jakinduria da.
- **Zaintzaileak (suminkorra):** gizartearren defentsa izango da beren betebeharra. Haien bertutea sendotasuna da.
- **Artisauak (apetitiboa):** eskulanak eta denetariko tresneria (ondasunak) ekoizteko egongo dira hirian. Neurritisuna da gizarte sail honetako bertutea.

Hortaz, Platonen aristokrazia defendatzen duela esan daiteke, hau da, onenaren gobernuua.

PLATON ETA ARISTOTELES

Aristotelesek beste norabide bat eman zion Mendebaldeko pentsamenduari bere maisua izan zen Platonengandik hainbat arlotan urrunduz. Aristoteles Platonen Akademiaren ikaslerik hoherena izan zen, zenbait hamarkadetan zehar Platonekin batera ikasi zuena. Bainan, ohikoa den modua, Platonen zenbait ideiekin ez zetorren guztiz bat, eta ber teoria propioak sortu zituen. Besteak beste, Aristotelesek Platonen Ideien Teoria kritikatuko du.

1. PLATONEN IDEIEN TEORIAREN KRITIKA: HILEMORFISMOA

Platonek eta Aristotelesek eszeptizismoa baztertu nahi dute eta biek esaten dute errealtitatea adigarria dela eta ezagutu egin daitekeela. Bainan benetako errealtitatea (Ontologia) zer den azaltzeko orduan, bi planteamenduak desberdinak dira. Esan bezala, Platonek adierazi zuen mundu sentikorra ez dela benetako errealtitatea eta guztizko garrantzia kentzek dio. Hua da, Platonek haustura izugarri bat sortzen du mundu adigarriaren eta sentigarriaren artean. Bi errealtitateak banandurik daude eta errealtitate sentigarria soilik “parte hartzen” du errealtitate adigarrian, baina benetako errealtitatea izan barik. Horregatik, Platonentzat filosofiaren ikasgaia Ideien mundua da, eta ez, aldiz, zentzumenen mundua. Azkeneko hau bigarren maila batean uzten du.

Aristotelesek azkeneko hau kritikatuko du. Platonek errealtitate sentigarria esangurarik gabe uzten du. Aristotelesek horrekin bukatu nahi du, errealtitate sentigarriari garrantzia eman nahi dio, eta Platonek sortutako haustura mundu adigarriaren eta sentigarriaren artean gainditu.

Horretarako, Aristotelesek, Platonek bezala, onartuko du benetako ezagutza errealtitate absolutu eta aldaezinei dagokiola; baina Platonek proposatutakoaren kontra, Aristotelesek errealtitate absolutu eta aldaezintzat hartuko du errealtitate sentigarria.

Hori ondo defendatzeko sortzen du bere teoria hilemorfikoa. *Hyle* (materia) eta *morphe* (forma) hitzez osatua, Aristotelesen hilemorfismoa hurrengoan datza. Platonentzat ez bezala, Aristotelesentzat errealtitate sentigarriak, hau da, objektuak (Aristotelesek *substanzia* deitzen die), bi elementuz osaturik daude: materia eta forma. Substantziak alde batetik materia dira, eta bestetik, forma. Bainan ez dira jada Ideia banandu baten kopia, baizik eta objektu materialak berak dituen bi propietateak. Materia izango da gauza eginda dagoenaz; forma aldiz, gauza bat gauza hori izatea eragiten duena.

Aristotelesen aburuz, absolutua eta aldaezina izango dena da substantzia horren forma, eta ez Platonen Ideia. Benetako ezagutza ez dago jada beste errealtitate aparte batean, gure errealtitate sentigarrian baizik. Platonen Ideiak Aristotelesek objektuen parte bihurtzen ditu. Beraz, Aristotelesentzat objektuek materia eta forma dute, eta objektuaren ulergarritasun absolutua formaren menpe gelditzen da.

Forma hau, bitan banatu daiteke: substantziala eta akzidental. Forma substantziala objektuaren ezaugarri esentzialek osatzen dute; hau da, X objektua X izateko behar dituen oinarrizko propietateak. Forma akzidental, aldiz, objektu horrek izan ditzakeen ezaugarri partikularrak dira, baina inolaz ere ez objektuaren esentzia definitzen dutenak; Adibidez, neurria, tamaina, kolorea...

Hala ere, errealtitate sentigarria ezagutzaren erdigunean kokatzea arazo bat sortzen dio Aristotelesi. Nola azaldu mundu sentikorrean aldaketak izatea? Platonen ustez, mundu sentikorra benetakoa ez delako, kopia baizik. Aldiz, zelan egin diezaiok Aristotelesek aurre arazo horri? Benetako ezagutza absolutua

eta unibertsala baldin bada, eta objektu materialak aldatu egiten baldin badira, nola da posible defendatzea objektuei dagokiela benetako ezagutza. Aldaketa azaltzeko, Aristoteles bere teoria hilemorfikoan oinarrituko da. Aristoteles arabera, objektuak materia eta forma diren heinean, bi egoera ezberdinan aurki ditzakegu: aktoan eta potentzian. Aktoa objektua orain dena izango da, adibidez harria. Potentzia, aldiz, objektua izan daitekeena da, adibidez estatua. Horrela Aristoteles gai izango da gauza fisikoen aldaketa azaltzeko eta haien izaera absolutua eta unibertsala defendatzeko aldi berean. Materia forma-potenzialtasuntzat hartzen da. Aldaketa eraldaketa material gisa aztertzen da: materia da forma aldaketa jasaten duena. Adibidez, har ezazu estatua forma duen harri bat. Materia harria da, eta materia honek forma bat galtzen du (harrizko) eta forma berri bat irabazten du (estatua batena). Bainan harri eta estatua formak beti mantenduko dira, era absolutu batean. Aldatzen den gauza bakarra materia da. Horregatik da gai Aristoteles aldaketa azaltzea.

Aristotelesen arabera hiru elementu sartzen dira aldaketa prozesuan: orain dena (oraingo izatea edo forma), aldatzen den gaia (subjektua), eta ez-izate erlatiboa, hau da, izan daitekeena (potenzialitatea). Izakiak ez dira oraintxe direnak bakarrik, izan daitezkeena ere bai. Beraz, izakiak bi elementuz osaturiko substantziak dira: materia eta forma. Bainan Aristotelesen ustez, formak ez daude materiatik haragoko beste nonbait (Platonen ideien munduan), materiarekin banaezinean lotuta baizik.

Platonen ikuspuntutik ezagutza prozesuan esperientzia sentikorra engainagarria eta guztiz baztergarria da, Aristotelesen ustez, ordea, ezagutza esperientziarekin hasten da. Hilemorfismoaren bidez, Aristotelesek errealitate sentigarriari duintasuna eta esanahia ematen dio. Platonek sortutako ezberdintasun zurruna gainditzen du, izan ere, materia eta forma ezin dira banatu, Platonek ideien eta gauzen artean egiten duen modua. Ez dago materiarik gabeko formarik, eta ez dago formarik gabeko materiarik. Hau da, besteak beste, Aristotelesen ekarpen nagusienetarikoa Mendebaldeko filosofiarra.

2. TEORIA POLITIKOA: GIZATARTASUNA ETA ERREJIMEN POLITIKOAK.

Gizartea antolatzeko erari dagokionez ere zenbait desberdintasun aipa daitezke. Aristotelesen arabera, gizakiak bizirik iraun nahi badu, elkartu egin behar du nahitaez; hau da, gizartean elkartu behar du eta perfekzioa gizaki bezala garatzeko ondo antolaturiko gizarte batean bizi behar du. Gizakia animalia politikoa (*zoon politikon*) da. Ikus daitekeenez, hemen ez da Platonengandik urruntzen. Estatua antolatzeko bi gobernu mota bereizten ditu: zuzenak eta okerrak. Zuzenak dira guztien ongia bilatzen dutenak eta okerrak dira gobernuan daudenak interesak baino babesten ez dituztenak.

Baina, hiriko erakundeetan hiritarren zeregina zehazterakoan, hau da, banaketa soziala egiterakoan, Aristotelesen planteamendua desberdina da. Haren ustez, hiritar guztiak parte har dezakete hiriaren erakundeetan.

Hortaz, nola lor daiteke zuzentasuna hirian? Sokratesi jarraituta, Platonek uste du ezagutzak bermatzen duela zuzen jokatzea. Zuzentasuna zer den ezagutzen duenak zuzen jokatzen du ezinbestean. Aristotelesen iritziz, ezagutza beharrezkoa bada ere, ez da nahikoa. Ohiturak eta bertute onak erabiliz bihurtzen gara bertutetsu, eta horretarako esperientzia oso garrantzitsua da. Ekintzak behin eta berriro errepikatuz eskuratzen dira ohiturak.

Bertute etikoen artean justizia sartzen du Aristoteles, baina bi filosofoek ez dute era berean ulertzten justizia.

- Platonek harmoniarekin eta orekarekin lotzen du hiri justua, hau da, hiritar bakoitzak hoberen egiten dakien zereginha egitearekin. Hori eginez gero, hiria justua izango da.
- Aristotelesen justizia kontzeptuak, aldiz, kontuan hartzen ditu **legezkotasuna** eta **merezimendua**. Legezkotasunak legeak esandakoaren arabera biziak esan nahi du; merezimenduak, bestetik, hiritar guztiei tratu berdina ematea, merezi dutenaren arabera esan nahi du.

Hortaz, bi teoria politikoak nahiko hurbil daude, baina Aristotelesek bere posizio barria ematen dio teoria politikoari. Ez du balio soilik ezagutzarekin, praktika behar dugu. Eta ez da nahikoa bakoitzak bere eginbeharra betetzearekin, izan ere, premiak ezberdinak dira.